

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра медсестринства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчально - методичної
роботи *Л.І. Фалько* Л.І. Фалько

«30» *08* 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕДСЕСТРИНСЬКА ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ

Ступінь вищої освіти «бакалавр»

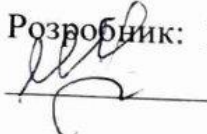
Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 223 «Медсестринство»

Спеціалізація: медсестринство

2019-2020 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Медсестринська етика та деонтологія» для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 223 «Медсестринство»

Розробник: Володка Наталя Анатоліївна доцент кафедри медсестринства
 (Володка Н.А.)

Робоча програма затвердження на засіданні кафедри медсестринства

Протокол від “28” 08 2019 року № 1

Завідувач кафедри медсестринства (Габрель Р.Т.)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	Вибіркова	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання : Морально-етичні питання в сучасній медицині	Спеціальність (професійне спрямування): 223 «Медсестринство»	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин - 90		2-й	
		Семестр	
		4-й	
		Лекції	
		10 год.	
		Практичні	
		22 год.	
		Лабораторні	
		- год.	
		Самостійна робота	
		58 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 5	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 90 год.: 32 год. – аудиторні заняття, 58 год. – самостійна робота (35 % до 65 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: отримання студентами спеціальності 223 «Медсестринство» професійних теоретичних та практичних знань щодо використання сукупності морально-етичних норм, нормативно-правової бази з охорони здоров'я, посадових обов'язків медичних працівників, необхідних їм у здійсненні професійної діяльності, медсестринського процесу, взаємодії та дотримання конфіденційності при здійсненні фахових завдань.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Медична етика та деонтологія» є етичні та деонтологічні аспекти в повсякденній діяльності медичної сестри при виконанні професійних обов'язків.

Завдання курсу: є вчення про моральний обов'язок, етичні норми поведінки медичного персоналу, що забезпечують оптимальну якість та результативність його роботи з відновлення і збереження здоров'я людей, а саме:

- ознайомитися з основами етичних концепцій і вчень;
- вивчити нормативно-правову базу дотримання конфіденційності ;
- розкрити норми та принципи в професійній діяльності орієнтовані на здоров'я людини, його збереження та зміцнення;
- ознайомитись з історією етичних концепцій і вчень;
- застосовувати етичні та деонтологічні аспекти в повсякденній діяльності;
- застосування ефективного спілкування з пацієнтами, що є відповідальною справою та потребує від медичної сестри певних особистісних якостей .

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальні:

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- здатність діяти на основі етичних міркувань;
- здатність працювати в команді;
- навички міжособистісної взаємодії;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

- визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків;

- здатність приймати обґрунтовані рішення;

II. Фахові:

- здатність застосовувати професійні та правові стандарти в повсякденній медсестринській практиці;

- застосовування медсестринських навичок (вмінь), медичних засобів, втручань та дій для забезпечення пацієнтові/клієнтові гідного ставлення приватності/інтимності, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних та духовних потреб на засадах транскультурального медсестринства, толерантної та неосудної поведінки;

- здатність ефективно застосовувати сукупність медсестринських навичок (вмінь), медичних засобів, втручань та дій для забезпечення догляду на основі холістичного (цілісного) підходу, враховуючи задоволення потреб пацієнта у комфорті, харчуванні, особистій гігієні та здатності особи задовольняти свої щоденні потреби.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Концептуальні основи медичної етики та деонтології

Тема 1. Поняття та основні завдання про медичної етики.

Історія етичних концепцій і вчень. Поняття про медичну етику, її основні завдання. Медична деонтологія як розділ медичної етики, її основні завдання, сукупність етичних норм, необхідних медичним працівникам для виконання своїх професійних обов'язків. Це практичне втілення морально-етичних принципів у діяльність персоналу, направлена на створення максимально сприятливих умов для ефективного лікування пацієнтів, чення про моральний обов'язок, етичні обов'язки і етичні норми поведінки медичного персоналу, що забезпечують оптимальну якість та результативність його роботи з відновлення і збереження здоров'я людей.

Тема 2. Основні етичні категорії.

Основні етичні категорії: обов'язок, гідність, совість, честь, відповідальність. Поняття про обов'язок медичної сестри. Почуття гідності, честі і відповідальності — невід'ємна риса характеру медичної сестри.

Етичний кодекс медичної сестри України, значення морально-етичних норм в охороні здоров'я населення, роль медичної сестри в дотриманні етичних норм. Поняття про професійну таємницю. Збереження інформації особистого, інтимного та медичного характеру. Збереження професійної таємниці та інформування пацієнта. Закон України «Про права пацієнтів в Україні». Права пацієнта. Принципи толерантності та конфіденційності.

Кредит 2. Концептуальні принципи та засади професійної колегіальності.

Тема 3. Етика взаємовідносин

Колегіальність у медичному колективі як один із наріжних принципів регулювання стосунків між співробітниками. Медицина в кращих своїх моральних зразках і намаганнях. Концептуальні принципи та засади професійної колегіальності. Фахова взаємоповага, порозуміння та вимогливість до практичної роботи медичних працівників заради інтересів пацієнта. Особливості спілкування медичної сестри й пацієнта. Проблеми в повсякденній діяльності медичної сестри, пов'язані з доглядом за пацієнтом. Профілактика виникнення конфліктних ситуацій і роль медичної сестри в їх вирішенні. Психогенні фактори та їхній вплив на пацієнтів. Клінічна класифікація типів пацієнта. Тактика медичної сестри залежно від типу пацієнта. Етика взаємовідносин медичної сестри в лікувально-профілактичних закладах різного профілю (стаціонар, поліклініка, відділення медсестринського догляду, хоспіс, амбулаторії сімейної медицини тощо).

Тема 4. Відповідальність медичних сестер у професійній діяльності .

Професійна поведінка медичної сестри. Ставлення суспільства, громади, пацієнтів до медичної сестри. Об'єктивні і суб'єктивні причини виникнення помилок у роботі медичної сестри. Порушення медичною

сестрою своїх професійних обов'язків: технічні, тактичні, діагностичні.

Проступки медичних сестер: цивільні, адміністративні, дисциплінарні.

Відповідальність медичних сестер за скоєні проступки: цивільна, адміністративна, дисциплінарна.

Кримінальна відповідальність медичних сестер за скоєння злочинів.

Практична взаємодовіра як морально-психологічна категорія.

Кредит 3. Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки.

Тема 5. Сучасні уявлення про хворобу та питання медсестринської етики й деонтології.

Поняття про професійну таємницю. Збереження інформації особистого, інтимного та медичного характеру. Переживання та емоції пацієнтів під час перебування в лікувально-профілактичному закладі. Особливості психоемоційного стану пацієнтів, які вперше захворіли, і у випадку хронічного захворювання. Реакції пацієнтів, що формуються під час хвороби. Значення етико-деонтологічних принципів поведінки медичної сестри для якісного здійснення медсестринського процесу. Психологічні варіанти взаємовідносин медичної сестри і пацієнта.

Типи діяльності медичних сестер. Міжособистісні стосунки між медичною сестрою, пацієнтом та його родиною. Особливості психотерапевтичного підходу до пацієнта. Створення доброзичливих, довірливих взаємовідносин в ефективності медсестринського процесу.

Тема 6. Питання біоетики сучасної медицини.

Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки. Біоетичні проблеми народження: штучне запліднення, переривання вагітності, сурогатне материнство, клонування. Етичні проблеми вмирання, реанімації і смерті. Ставлення пацієнта до смерті.

Біоетичні проблеми смерті: автопсія, смерть мозку, евтаназія. Трансплантація органів і тканин.. Організація та надання паліативної та хоспісної допомоги в

Україні. Поведінка медичної сестри щодо вмираючого пацієнта. Концепція захисту пацієнта від болю - нова парадигма розвитку охорони здоров'я в Україні. Психологічний захист медичної сестри як засіб профілактики емоційного «вигорання».

4. Структура навчальної дисципліни

Назва тем	Денна форма					
	Кількість годин					
	Всього	у тому числі				
лекції		практичні заняття	практичні заняття*	лабораторні заняття	самостійна робота	
Кредит 1. Концептуальні основи медичної етики та деонтології						
Тема 1.. Поняття та основні завдання про медичної етики.	14	2	4	-	-	8
Тема 2. Основні етичні категорії.	16	2	4	-	-	10
<i>Разом за кредитом 1</i>	<i>30</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>18</i>
Кредит 2. Концептуальні принципи та засади професійної колегіальності.						
Тема 3. Етика взаємовідносин	14	2	4	-	-	8
Тема 4. Відповідальність медичних сестер у професійній діяльності	16	2	4	-	-	10
<i>Разом за кредитом 2</i>	<i>30</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>18</i>
Кредит 3. Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки						
Тема 5. Сучасні уявлення про хворобу та питання медсестринської	16		4	-	-	12

етики й деонтології.						
Тема 6. Питання біоетики сучасної медицини	14	2	2	-	-	10
<i>Разом за кредитом 3</i>	30	2	6	-	-	20
Усього годин	90	10	22	-	-	58

5.Теми практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1. Концептуальні основи медичної етики та деонтології</i>		
1.	<i>Тема 1. Поняття та основні завдання про медичної етики :</i> - дотримуватися правил внутрішньої культури поведінки; - вміти створити колегіальні взаємовідносини на робочому місці; - дотримуватися правил зовнішньої культури поведінки; - дотримуватися деонтологічних принципів поведінки.	4
2.	<i>Тема 2. Основні етичні категорії :</i> - керуватися в своїй діяльності такими основними етичними категоріями: обов'язок, гідність, совість, честь, відповідальність; - дотримуватися морально-етичних норм у своїй роботі; - керуватись у професійній діяльності основними положеннями клятви Ф. Найтінгейл; - використовувати нормативно-правову документацію у фаховій діяльності.	4
<i>Кредит 2. Концептуальні принципи та засади професійної колегіальності.</i>		
3.	<i>Тема 3. Етика взаємовідносин:</i> -дотримуватись принципів медичної етики та деонтології; - вміти ефективно спілкуватись; -застосовувати принципи професійної колегіальності; - дотримуватися правил внутрішньої культури поведінки; -вміти працювати в команді.	4

4.	<p><i>Тема 4. Відповідальність медичних сестер у професійній діяльності :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - дотримуватися професійної таємниці; - запобігати виникненню конфліктних ситуацій; - вирішувати конфлікти; - запобігати виникненню ятрогеній. - поважати права пацієнта на отримання інформації; - вміти ефективно спілкуватися з пацієнтом. 	4
<i>Кредит 3. Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки</i>		
5.	<p><i>Тема 5 Сучасні уявлення про хворобу та питання медсестринської етики й деонтології:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - поважати права пацієнта на отримання інформації; - вміти ефективно спілкуватися з пацієнтом; - вміти отримати згоду пацієнта на проведення медсестринських втручань; - застосовувати в професійній діяльності принцип толерантності та неупередженого ставлення до пацієнта; - дотримуватися принципів конфіденційності. 	4
6.	<p><i>Тема 6. Питання біоетики сучасної медицини:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - застосовувати ефективні етичні та деонтологічні підходи під час вирішення біотичних проблем сучасної медицини; - застосовувати в своїй діяльності принцип конфіденційності; - визначати термінальні стани; - надавати психологічну підтримку вмираючому пацієнтові, родичам умираючого (померлого). 	2
Всього		22

6. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
<i>Кредит 1. Концептуальні основи медичної етики та деонтології</i>		
1.	<p><i>Тема 1. Поняття та основні завдання про медичної етики :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - охарактеризувати етичні концепції; - розкрити значення медичної етики та деонтології в професійній діяльності медсестри; - обґрунтувати принцип збереження професійної таємниці; - визначити складові Етичного кодексу медичної сестри. 	8
2.	<p><i>Тема 2. Основні етичні категорії :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - визначити значення морально-етичних норм в охороні здоров'я населення; - охарактеризуйте роль медичної сестри в дотриманні етичних норм ; - наведіть основні етичні категорії, обґрунтуйте їх застосування в професійній діяльності; 	10

<i>Кредит 2. Концептуальні принципи та засади професійної колегіальності.</i>		
3.	<p><i>Тема 3. Етика взаємовідносин :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - визначити складові успішної комунікації та взаємодії; - назвіть нормативно-правову документацію, що застосовується у фаховій діяльності; - охарактеризуйте ознаки толерантності; - обґрунтувати важливість отримання згоди пацієнта на проведення медсестринських втручань. 	8
4.	<p><i>- Тема 4. Відповідальність медичних сестер у професійній діяльності :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - обґрунтуйте важливість дотримуватися професійної таємниці в професійній діяльності; - охарактеризуйте ознаки конфлікту; - визначити засоби попередження конфлікту; - назвіть засоби запобігання ятрогеній, егогеній. 	10
<i>Кредит 3. Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки</i>		
5.	<p><i>Тема 5 . Сучасні уявлення про хворобу та питання медсестринської етики й деонтології:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - охарактеризувати особливості спілкування медичної сестри й пацієнта. - визначити психогенні фактори та їхній вплив на пацієнтів; - охарактеризувати клінічну класифікація типів пацієнта; - визначити ставлення суспільства, громади, пацієнтів до медичної сестри. - обґрунтувати роль слова в арсеналі медичної сестри - охарактеризувати вербальну та невербальну підтримку пацієнта; 	12
6.	<p><i>Тема 6. Питання біоетики сучасної медицини:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - охарактеризувати біоетичні проблеми народження: штучне запліднення, переривання вагітності, сурогатне материнство, клонування; - пояснити етичні проблеми вмирання, реанімації і смерті; - охарактеризувати біоетичні проблеми смерті: автопсія, смерть мозку, евтаназія; - визначити базові принципи дотримання конфіденційності в роботі медичної сестри. 	10
Всього		58

7. Самостійне навчально-дослідне завдання

Підготувати реферати з наступних питань:

1. Етика взаємовідносин в діяльності сімейної медичної сестри.
2. Морально-етичні питання в паліативній медицині.

3. Деонтологічні аспекти в хірургії.
4. Морально-етичні питання в роботі із ВІЧ-інфікованими
5. Етика та деонтологія з онкологічними пацієнтами.
6. Моральні проблеми трансплантології.
7. Світоглядні та етичні проблеми трансплантології.
8. Моральні та адміністративно-правові аспекти трансплантології.
9. Порушення медичною сестрою своїх професійних обов'язків.
10. Принципи медичної етики в професійній діяльності.
11. Деонтологічні питання в хірургії.
12. Етичне кредо в стоматології.
13. Етика та деонтологія в геріатричних інтернатах.
14. Етичні та деонтологічні проблеми сучасної медичної науки.
15. Професійна мораль, як основа професійної етики.
16. Фаховість та моральні якості медичних працівників – запорука прогресу в охороні здоров'я.
17. Мовлення — важливий психотерапевтичний засіб впливу на пацієнта.
18. Слово — фактор психологічного впливу.
19. Біоетичні питання трансплантації органів і тканин.
20. Сурогатне материнство - етичні питання
21. Питання евтаназії в умовах сучасності.
22. Морально-етичні проблеми в психіатрії.
23. Питання етики професійної діяльності медичних сестер в педіатрії.

8. Методи навчання

При організації навчального процесу з даної дисципліни використовуються методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- в аспекті передачі і сприйняття навчальної інформації: словесні (розповідь, лекція, бесіда); наочні (ілюстрація, демонстрація); практичні (досліди, вправи, реферати, презентації).

- в аспекті логічності, мислення: пояснювально-ілюстративні; репродуктивні; проблемного викладу; індуктивні та дедуктивні; частково-пошукові; дослідницькі.

- в аспекті управління навчанням: навчальна та практична робота під керівництвом викладача; самостійна робота.

9. Методи контролю

Контрольні заходи, які проводяться в університеті визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу. Протягом семестру проводиться поточний контроль. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів за визначеною темою (навчальним елементом). Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між

викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами – для планування самостійної роботи. Поточний контроль проводиться у формі усного опитування, письмового експрес-контролю, виступів студентів при обговоренні теоретичних питань, а також у формі тестування. Система оцінювання сформованих компетентностей студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється на практичних заняттях під керівництвом викладача під час усного опитування, розгляду ситуацій, виконання практичних завдань та ін. за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;

- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, чинною нормативною базою, а також статтями у періодичних виданнях, в яких висвітлені питання, що розглядаються;

- вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

- логіка, структура, стиль викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки;

- правильність виконання практичних завдань.

Самостійна робота студентів з дисципліни «Медична етика та деонтологія» повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;

- володіння розумовими процесами;

- мобільність і критичність мислення;

- володіння засобами обробки інформації;

- здібність до творчої праці.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання поза аудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних і лабораторних заняттях.

Одним із головних аспектів організації самостійної роботи є розробка форм і методів організації контролю за самостійною роботою студентів.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних навчальних занять.

Підсумковий контроль забезпечує оцінку результатів навчання студентів певного освітньо-кваліфікаційного рівня на проміжних або заключному етапах їх навчання. Він включає семестровий контроль – залік.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Розподіл балів, які отримують студенти під час аудиторних занять та самостійної роботи впродовж семестру, наведений в таблиці 1.

Під час заліку застосовується наступна шкала оцінювання:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчально – методичний комплекс дисципліни:
2. Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Програма навчальної дисципліни.
4. Конспект лекцій.
5. Методичні вказівки для виконання практичних занять.
6. Методичні рекомендації для самостійної роботи з дисципліни «Медична етика та деонтологія» студентами денної форм навчання галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 223 «Медсестринство».
7. Перелік питань для заліку

12. Рекомендована література

Базова

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2081-ХІІ від 19.11.1992.
2. Етичний кодекс медичної сестри України // Сімейний лікар +. — 2004. — № 5. — С. 5.
3. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія: підручник. — 2-е вид., стер. — К.: ВСВ «Медицина», 2010. — 200 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
5. Кримінальний кодекс України.
6. Москаленко В.Ф., Попов М.В. Біоетика: філософсько-методологічні та соціально-медичні проблеми. — Вінниця: Нова книга, 2005. — 218 с.
7. Наказ МОЗ № 226 від 25.09.2000 «Про затвердження нормативно-правових документів з питань трансплантації». Інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку.
8. Назар П.С., Віленський Ю.Г., Грандо О.А. Основи медичної етики. — К.: Здоров'я, 2002. — 344 с.
9. Основи загальної і медичної психології / За ред. І.С. Вітенка і О.С. Чабана. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. — 344 с.
10. Пасечко Н.В., Лемке М.О., Мазур П.Є. Основи сестринської справи: підручник. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. — 544 с.
11. Цивільний кодекс України.

Допоміжна

1. Грабова А. Психологія спілкування медсестри і пацієнта // Медична сестра. — 2005. — № 1. — С. 30—31.
2. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г. Медсестринський процес: Основи сестринської справи та клінічного медсестринства. — К.: Здоров'я, 2001. — 208 с.
3. Запорожан В.М. Нооетика — філософські і світоглядні основи глобальної білетики // Лікарський вісник. — 2006. — № 1. — С. 56—62.
4. Кодекс професійної етики Міжнародної ради медсестер (1973) // Сімейний лікар +. — 2004. — № 5. — С. 4.
5. Куліченко В. Біоетика / В. Куліченко С. Пустовіт // Медична сестра. — 2006. — № 1. — С. 17—19.
6. Лісабонська Декларація щодо прав пацієнтів. ВМА, Лісабон, Португалія, вересень — жовтень 1984 р.
7. Международный кодекс медицинской этики. ВМА, Лондон, Англия, октябрь 1949 г., август 1968 г., октябрь 1983 г.
8. Нечерда В. Біомедична етика — наука про виховання людства // Медична сестра. — 2005. — № 1. — С. 27—29.

9. Пиріг Л. Соціоетика та біоетика — сучасні реалії в Україні // Ваше здоров'я. — 2006. — № 30. — С. 6.
10. Положення про захист прав та конфіденційності пацієнта. ВМА, Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р
11. Порохняк І. Спілкування медичної сестри з пацієнтами: питання комунікації // Медична сестра. — 2005. — № 1. — С. 34—35.
12. Поцюрко Р.І. Деякі морально-етичні, деонтологічні і психологічні аспекти діяльності медичної сестри // Медсестринство України. — 2003. — № 2. — С. 26—27.
13. Психологія кризових станів: навч. посіб. / О.Т. Шевченко. — К.: Здоров'я, 2005. — 120 с.
14. Фушич Б.В. Права пацієнта в Україні // Жіночий лікар. — 2006. — № 3(5). — С. 36-38.
15. Шевчук С. Проект: Закон України «Про права пацієнта в Україні» // Здоров'я України. — 2005. — № 8. — С. 30-32.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>
2. <http://oblzdrav.mk.gov.ua/>
3. <http://www.br.com.ua/referats/Medicina/88605.htm>
4. http://studopedia.su/11_43893_dolIkarska-medichna-dopomoga
5. www.nbu.gov.ua
6. www.ukrmed.org.ua
7. www.vz.kiev.ua
8. <http://medsvit.org>
9. www.medik.org.ua
10. <http://library.vnmuedu.ua/journallist/>
11. https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/Medical_Ethics_Manual_Ukrainian.pdf
12. <http://www.mif-ua.com/archive/article/27787>
13. <https://www.medsprava.com.ua/article/759-medichna-deontologiya-serednogo-medichnogo-personalu-u-zaklad-ohoroni-zdorovya>